

МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНІ КОМПОЗИЦІЇ ТАРАСА ЛЕВКІВА ТА УЛЯНИ ЯРОШЕВИЧ ДЛЯ АРХІТЕКТУРНО- ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

© Винниченко О.М., 2010

Розглянуто роль декоративних композицій Т. Левківа та У. Ярошевич у формуванні образу конкретних архітектурних об'єктів.

Ключові слова: архітектурно-просторове середовище, керамічне панно, керамічні матеріали.

The role of decorative compositions of T. Levkiv and U. Yaroshevych is considered in forming of appearance of concrete architectural objects.

Keywords: architectural and spatial environment, ceramic picture, ceramic materials.

Постановка проблеми

Монументально-декоративні композиції для архітектурно-просторового середовища становлять вагомий частину творчого доробку львівських керамістів. У 70–90-ті роки ХХ ст. на базі Львівської експериментальної кераміко-скульптурної фабрики було виконано велику кількість творів у різних матеріалах і техніках, що представляють різні групи монументально-декоративної кераміки. Ця царина сьогодні ще недостатньо досліджена.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Львівську професійну кераміку кінця ХХ ст. найгрунтовніше дослідив О. Голубець. Про кераміку для громадських споруд йдеться у дослідженнях і публікаціях Л. Жоголь, С. Лупій, О. Ракус. Проте твори львівських керамістів для архітектурно-просторового середовища заслуговують на окреме детальне вивчення.

Формулювання цілі статті

Метою статті є представити твори професійної львівської кераміки як важливий чинник у формуванні естетичного середовища на прикладі творчості Т. Левківа та У. Ярошевич.

Виклад основного матеріалу

Декоративні композиції для архітектурно-просторового середовища становлять окремий і малодосліджений пласт творів професійної львівської кераміки.

Творчі пошуки у цій сфері розпочались у 70–80-ті роки ХХ ст. Львівська експериментальна кераміко-скульптурна фабрика була основною базою, де виконувались запроєктовані для конкретних архітектурних об'єктів композиції.

Завдяки високим художньо-декоративним і технічним якостям кераміку побачили по-новому і наче заново відкрили.

Новаторські напрямки в роботі з традиційним матеріалом і експерименти в царині організації сучасного архітектурно-просторового середовища спричинили появу цілого ряду цікавих творів.

Враховуючи їхню чисельність та різноманітність, можна говорити навіть про певну моду на керамічні композиції для інтер'єрів та екстер'єру. Проте це явище мало цілком об'єктивне підґрунтя. По-перше, кераміка як довговічний матеріал мала невисоку вартість, що вигідно вирізняло її з-поміж інших матеріалів і технік, які застосовувались в оформленні громадських

інтер'єрів. По-друге, естетичні якості такого комплексного оформлення привертала увагу замовників. І по-третє, кераміка як синтетичне мистецтво за своєю суттю долучилась до загального процесу взаємопроникнення видів мистецтва, що було характерним для кінця ХХ ст.

„Функціонування декоративної кераміки в масштабах архітектурного простору визначило появу багатьох нових форм творів, „зон взаємопроникнення” з монументальними скульптурою і живописом. У кераміці виконувались чисто декоративні композиції і тематичні роботи зображального плану. Характер використання матеріалу був далеко неоднозначним. В одних випадках він набував нових якостей, а в інших – очевидною ставала тенденція до втрати його специфіки” [1, с. 95].

Кінець ХХ ст. позначений розквітом львівської кераміки, зокрема і монументальної. Географія її поширення сягає всіх областей Західної України. Кафе, ресторани, палаци культури, бібліотеки, кінотеатри, курортні комплекси, аптеки, торгові зали і т.п. – в оформленні цих об'єктів використовували кераміку.

Вдало організувати мистецькими засобами сучасне архітектурне середовище зовсім не просто.

„Застосування блочних конструкцій, бетону, скла, утворення великих гладких площин на фасаді, загальна невиразність образу споруди ускладнюють «входження» мистецького твору в її структуру. З огляду на довговічність багаті можливості кольору та фактури, саме кераміка виявилась ідеальним матеріалом, здатним внести в архітектуру потрібний естетичний акцент і в художньо-алегоричних образах розкрити функціональне призначення споруди” [2, с. 250].

Майже кожен із провідних львівських керамістів працював у царині монументальної кераміки: О. Безпалків, М. Гладкий, Т. Драган, Т. Левків, Я. Мотика, Р. Петрук, М. Савка-Круглова, І. Туманова-Єршова, Н. Федчун, З. Флінта, У. Ярошевич, Л. та І. Ковалевич та ін.

У своїй монографії „Львівська кераміка” О. Голубець, враховуючи специфіку взаємодії з архітектурою, поділяє усі твори кераміки для архітектурно-просторового середовища на чотири групи: декоративне облицювання, керамічні панно, настінну пластику малих форм та об'ємно-просторові композиції [1, с. 95].

У творах декоративної кераміки для інтер'єру використовують найрізноманітніші матеріали та їхнє поєднання: теракоту, майоліку, фарфор, шамот, кам'яну масу. Техніки виконання також складають великий перелік: вільне ліплення, відливання і набивка у гіпсовій формі, гончарна техніка, надполив'яний та підполив'яний розпис.

Теракота, майоліка і шамот є найпоширенішими видами кераміки, які використовуються в оформленні інтер'єрів. Теракота (terracotta – “випалена земля”) – це вироби з випаленої глини, які не декоровані поливами, солями або емаллями. Природній колір черепка вигідно підкреслює пластику, надаючи їй особливий широкості і виразності. Теракоту використовували для виготовлення рельєфних вставок, панно і декоративної скульптури.

Майоліка – мальована та полив'яна кераміка – найпоширеніший вид кераміки. Кольоровий розпис ангобами, поливами та емаллями надає їй особливий привабливості.

Наприкінці ХХ ст. дуже популярними стали вироби з шамоту. Цей матеріал відрізняється зернистою фактурою, що утворюється внаслідок додавання до глиняної маси подрібненої випаленої вогнетривкої глини. Такий склад забезпечує малу усадку і відповідно незначну деформацію виробів під час сушіння і випалювання. Шамот ідеально підходить для рельєфів і декоративної скульптури великого розміру. Природній колір шамоту добре виявляє пластику. Кольоровий розпис різноманітними керамічними фарбами (ангобами, поливами, емаллями) також часто використовують для повнішого вияву творчого задуму [3, с. 40].

У статті запропоновано розглянути декоративні композиції для архітектурного середовища провідних представників львівської школи кераміки – Т. Левківа та У. Ярошевич – у доробку яких монументальні твори займають вагому частину.

Композиції для інтер'єрів Тараса Левківа становлять окрему яскраву сторінку у цій ділянці розвитку львівської професійної кераміки. Серед робіт, які створив художник у Львові, слід назвати панно та настінну пластику малих форм в інтер'єрі бару «Вечірній Львів» (1972), панно в інтер'єрі

вестибюля актового залу фірми «Колос» (1980), панно в кафе заводу «Енергоремонт» (1982), оформлення в ресторані готелю «Дністер» (1981).

Оригінальністю вирішення вирізняються керамічні фонтани Т. Левківа для інтер'єрів та екстер'єрів.

Цікавою роботою Т. Левківа для архітектурного середовища є оформлення інтер'єру бару «Вечірній Львів» (1972), для якого мистець виконав комплекс керамічних виробів. Композиційним та естетичним акцентом всього приміщення стало панно «Старе місто», яке автор змонтував з великої кількості виточених на гончарному крузі елементів [4]. Це панно не займає суцільно всю площину стіни. Особливістю його композиції є розташування теракотових циліндричних та конічних деталей, які нагадують львівські кам'яниці, безпосередньо на старовинній кам'яній кладці стіни. Ритмічно укладені по колу будиночки автор доповнює зображеннями городян, чиї фігурки також виконані з гончарних форм. Рукотворна фактура теракотового черепка перегукується з елементами львівської архітектури і тому надзвичайно органічно поєднується з кам'яним тлом стіни, що стає частиною композиції, віддалено нагадуючи бруківку вулиць.

Невеликі кімнатки бару художник наповнив настінними прикрасами (тарелями, пластами) і оригінальними світильниками.

Усі елементи оформлення інтер'єру «Вечірнього Львова» вирізняються винахідливістю, рукотворністю і теплим гумором, що характерно загалом для усієї творчості Т. Левківа. «Ніби іронізуючи над добротною суворістю архітектури, митець вніс в інтер'єр неповторну теплоту рукотворності» [5, с. 53].

Принципово інакше взаємодіє з архітектурним середовищем наступна робота художника. Слід зазначити, що Т. Левків є митцем надзвичайно широкого творчого діапазону. Він, без перебільшення, працює з усіма керамічними матеріалами в усіх можливих техніках і технологіях. Тому часто його твори є несподіваним для глядача і важко поєднуються з дотепер відомими. Саме у цьому і проявляється одна із рис його щедрого творчого обдарування. Для архітектурно-просторових об'єктів Т. Левків часто застосовує модульний принцип побудови композиції, розвиваючи ідею, яку започаткував у львівській кераміці відомий кераміст і педагог, незаперечний новатор Т. Драган.

Декоративна композиція «Енергія», яку Т. Левків створив для інтер'єру кафе заводу «Енергоремонт» у Львові (1982), поєднує в собі характеристики модульного облицювання та декоративного панно (рис. 1). У цій роботі продемонстровано, як за допомогою модульних елементів можна укласти композицію зображального характеру (матеріал – шамот, емалі).

Для втілення творчого задуму автор використав шість видів трикутних рельєфних блоків, з яких утворив різні за формою великі локальні кольорові плями. Ритмічну пластичну побудову рельєфу підкреслює динамічний рух кольору. Виразом потужної життєдайної енергії сонця є жовто-оранжеві блоки панно. Модулі різних відтінків зелених і коричневих барв тонально і температурно врівноважують композицію. Оригінально чергуючи модулі, художник уклав цікаве панно, яке добре сприймається з різних точок зору, толерантно контактує з глядачем і відповідає призначенню приміщення.

У іншій формі Т. Левків використовує модульний принцип побудови композиції в декоративному панно для інтер'єру вестибюля актового залу фірми «Колос» у Львові (1980) (рис.2). Названа робота побудована на контрасті кольорів і пластики двох типів модулів (матеріал – шамот, кам'яна маса, емалі). Панно має дві складові – пластичні модульні блоки, які спільно утворюють декоративний рисунок, викриваючи всю стіну, а також зображальні фрагменти. Останні домінують за пластикою та асоціативним звучанням. Художник використовує два види модулів: яскраво-жовті квадратні з вертикальними валиками і темно-зелені гранчасті ромбовидної форми. Жовтими квадратами викладено тло стіни. У горизонтальному напрямі великою плямою укладені зелені ромби. Посередині стіни розміщена пілястра, що символізує колос. Горизонтально вмонтовані п'ять рельєфів із відображенням виробничих процесів пивоваріння. Ритмічна структура композиції не обмежується організацією площини стіни, а плавно переходить в об'ємну пластику фонтану та кашпо. Ритм їхніх масивних прямокутних форм збагачений вертикальними лініями, що перегукуються з валиками стіни. Архітектоніка усієї композиції відзначається чіткістю і простотою.

Рис. 1. Т. Левків. Панно в інтер'єрі кафе заводу "Енергоремонт" (1982)

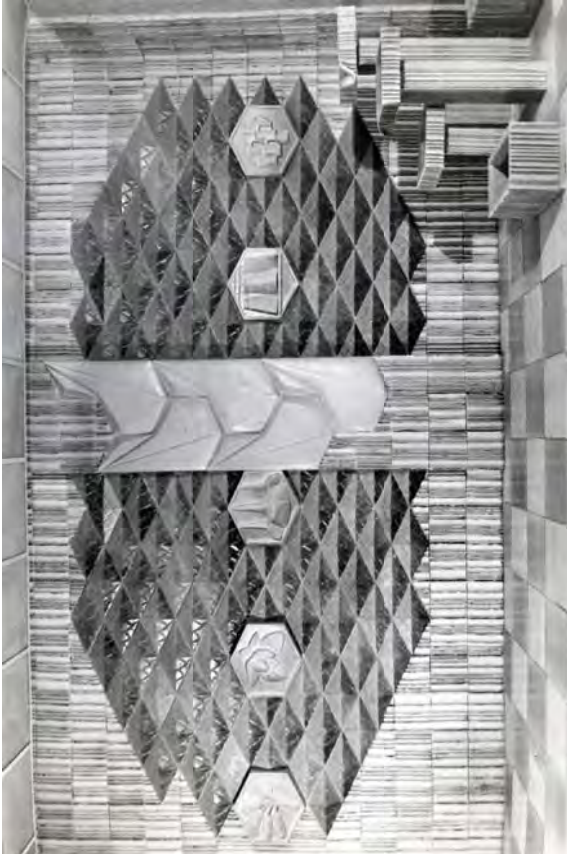

Рис. 2. Т. Левків. Панно в інтер'єрі вестибюлю актового залу фірми "Колос" (1980)

Рис. 3. Т. Левків. Фонтан на території Заводу "СТО" (1981)

Рис. 4. Т. Левків. Фонтан для дендропарку Заводу "СТО" (1982)

У творчому доробку Т. Левківа знаходимо цікаві зразки фонтанів для інтер'єрів та екстер'єрів. Поєднуючи декоративні та утилітарні функції, фонтан часто є пластичним і смисловим акцентом архітектурного середовища.

На прикладі двох фонтанів, розташованих на території Заводу спеціального технічного обладнання у Нововолинську, можна показати як використовується в екстер'єрі цей вид об'ємно-просторової кераміки. Один з фонтанів створений у вигляді каскадної композиції протяжністю 50 м, яка побудована на ритмах округлих і гранчастих форм (1981) (рис. 3). Плоскі круглі чаші, підняті на різну висоту над землею, передбачають багату структуру водограю. Освітлені сонцем струмені води на фоні масивних форм з білого шамоту вибудовують пластичний об'єкт, що вражає динамікою і легкістю.

Інакше, камерно вирішений фонтан для дендропарку цього ж заводу у Нововолинську (1982) (рис. 4). Художник будує композицію з кулястих, конічних та півсферичних об'ємів. Зеленкаві та золотисті форми гармонійно поєднуються з прозорістю води і природним середовищем парку.

На особливу увагу заслуговують композиції для громадських інтер'єрів Уляни Ярошевич. Всі композиції для конкретних архітектурних об'єктів У. Ярошевич виконала разом з чоловіком, художником-керамістом Я. Гіппом.

У 1981 р. художниця виконала своє перше замовлення для інтер'єру бару „Арарат” у Львові.

«Керамічні панно як один з різновидів популярної форми монументально-декоративного мистецтва здатні творити в архітектурному просторі ідейно-змістові центри» [1, с. 95].

Видовжене приміщення У. Ярошевич оригінально вирішує композиційно, розташувачи панно симетрично на обох протилежних стінах. Багатофігурна композиція у вигляді фризу, де на тлі умовного красвиду чергуються чоловічі фігури у сценах полювання, вершники на конях, звірі, музики, танцюючі жінки, святкові застілля.

У. Ярошевич як майстерний рисувальник блискуче розв'язує завдання графічної і пластичної подачі задуму композиції, знаходить її оригінальну образно-стилістичну мову, укладаючи фігури у певні сюжетні епізоди та розділяючи їх композиційними акцентами – зображеннями гранатового дерева. Орнаментальні смуги вдало обрамляють обидві композиції. На торцевій стіні навпроти входу художниця закомпонувала двох симетрично розташованих крилатих левів. Таким акцентом мисткиня зупиняє рух фігур у композиціях на довгих стінах. Світло світильників-факелів доповнює і вдало підкреслює пластику і ритм рельєфів. Фактура шамоту і монохромне колірне рішення панно органічно поєднуються з штучним каменем стін приміщення бару «Арарат».

Колірне рішення обмежується натуральним теплим тоном шамоту з мінімальним використанням емалі, яка підкреслює шерхаву поверхню матеріалу, чіткий силует фігур та усіх зображальних елементів панно.

Вдале оформлення творить особливий колорит і настрій у цьому інтер'єрі. Образна система насичена духом вірменського мистецтва часів держави Урарту, що разом з тим не заперечує авторського стилю Уляни Ярошевич, не приглушує її виразного впізнаваного пластичного вислову.

Наступними монументальними роботами керамістки були: декоративні композиції для інтер'єру будинку культури у с. Дзвінч (1982–1983 рр.), панно «Пошта» для поштового відділення у м. Мостиська (1985 р.), композиція для інтер'єру шахтоуправління у Новоград-Волинську. Остання робота вирізняється використанням кольорових емалей, на відміну від монохромного колірного рішення кераміки на попередніх об'єктах.

Особливе місце у творчому доробку У. Ярошевич посідає велике комплексне оформлення санаторію «Карпати» в м. Трускавці [6]. Загальна концепція художнього оформлення санаторію полягала у тому, що кожному виду народної творчості був відведений окремий поверх. Великий колектив художників, які практикують у різних видах мистецтва, працювали над цим об'єктом. У. Ярошевич разом з чоловіком Я. Гіппом створила композицію на тему писанкарства у 1990 р., що складається з рельєфних панно та об'ємно-просторової пластики. Ця робота знаходиться у холі шостого поверху санаторію. У комплексне оформлення входять: панно, що вкриває всю площину стіни, панно, що займає верхню її частину, та фриз. Такий «довільний» принцип побудови композиції базується на чітких ритмах. Пластичним акцентом усього архітектурно-просторового середовища є

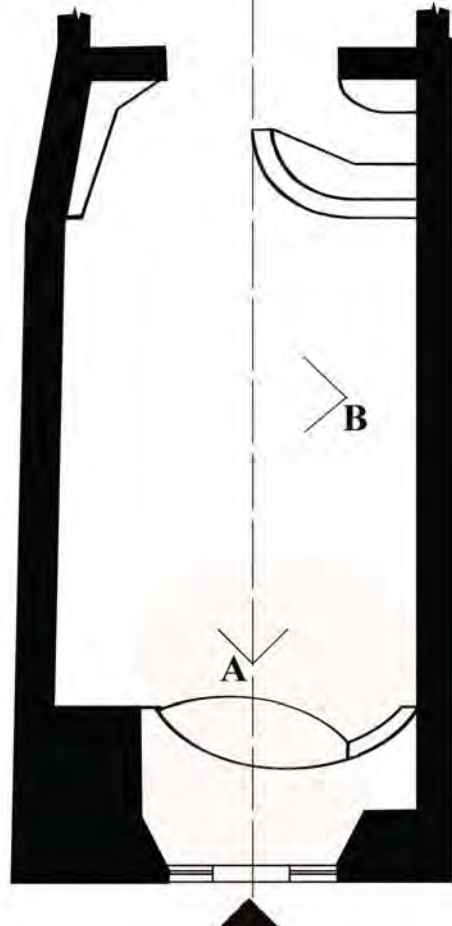

а

б

План-схема бару "Арарат"

в

г

Рис. 5: а, б – фрагмент панно бару "Арарат" (1981), автор У.Ярошевич; в – план-схема бару "Арарат"; г – перспектива інтер'єру бару "Арарат" по вул. Вірменській, 31 у м. Львові

декоративна пластика «Писанкарки», що складається з трьох жіночих фігур (висотою 1,8 м). Розпис вкриває усю поверхню скульптур, окрім обличчя та рук. Така активна колористика характерна для усієї скульптуро-кераміки У. Ярошевич. У центральних частинах панно автори розташовують чоловічі та жіночі фігури у гуцульському вбранні, а бічні частини заповнюють зображеннями писанки. Тло композицій художники ритмічно поділяють на площини, використовуючи писанкові мотиви. Фриз укладають із зображень птахів і тварин. На противагу до об'ємної пластики «Писанкарки», фігури людей, тварин і птахів у панно декоровані лише рельєфно без застосування кольору. Вертикальний та горизонтальний поділ площини панно, що підкреслює ритмічну побудову композиції, виконаний рельєфними смужками з мотивом «безконечника». Колірна гама складається з коричневих барв, охри, а також чорного та білого.

В оригінальний спосіб митці вирішили оформлення інтер'єру зимового саду санаторія (1994 р.). Літературною основою рельєфної композиції стала повість Івана Франка «Захар Беркут». У. Ярошевич цікаво поєднала панно з настінною пластикою малих форм. «Декор стін побудований на вмонтованих в цегляну кладку відносно невеликих композицій. Найбільша – «Захар Беркут» – має розміри 220x80 см... До складу входять: 13 розеток, 14 рослинних мотивів, 12 зооморфних, 15 орнітоморфних і 13 сюжетних композицій. Рельєфи теракотового кольору органічно поєднуються з загальним тоном цегляної стіни» [7, с. 392].

Навскісне розташування цегляної кладки створює цікавий ритм, що є добрим тлом для складних за рисунком композицій, які стали вишуканими акцентами в оздобленні стін зимового саду. Ця робота У. Ярошевич та Я. Гіппа є взірцем толерантної співпраці з іншими художниками, які втілили свої твори в металі і дереві, працюючи над оформленням цього об'єкта.

Для бювету цього ж санаторію художники створили панно на тему історії Трускавця (1991–1994 рр.). Композиція вирішена у вигляді «клеєм», що мають різні окремі сюжети: архітектурні мотиви Трускавця, фігуративні композиції, в яких зображені представники різних етнорегіонів. У центрі композиції рельєфне зображення алегоричних постатей трьох джерел-дівчат – Юзі, Марії та Нафтусі. Колірна гама складається з коричневих, зелених барв, охри, а також чорної та білої. Визначальною рисою цієї композиції є складна ритміка, побудована на контрастах фігур людей та архітектури, а також тональному та колористичному вирішенні.

Отже, наведені приклади з творчого доробку Т. Левківа та У. Ярошевич продемонстрували різні групи декоративної кераміки для інтер'єру та екстер'єру, що виконані у різних стилях і з використанням найрізноманітніших матеріалів і технік.

Висновки

1. Декоративні композиції для архітектурно-просторового середовища, що становлять окрему ділянку творів львівської професійної кераміки кінця ХХ ст., заслуговують на детальне вивчення.
2. Завдяки своїм природнім якостям художня кераміка активно долучилась до організації сучасного архітектурно-просторового середовища.
3. Проаналізовані твори Т. Левківа та У. Ярошевич ілюструють різні групи кераміки для інтер'єру та екстер'єру, що виконані в різних матеріалах і техніках.
4. На наведених прикладах показані в комплексі всі складові творення образу конкретного архітектурного об'єкта.

1. Голубець О.М. Львівська кераміка / АН УРСР. Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1991. – 120 с. 2. Лупій С. Володимир Оврах: візія прекрасного // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Вип. 18. – Львів: ЛНАМ, 2007. – С.246–259. 3. Жоголь Л. Е. Декоративное искусство в интерьерах общественных зданий. – К.: Будівельник, 1978. – 102 с. 4. Львівська експериментальна кераміко-скульптурна фабрика. – К.: Реклама, 1980, – 118 с. 5. Голубець Орест. Тарасу Левківу 50 // Мистецькі студії. – 1991. – Ч.1. – С.52-54.6. Фецяк Ігор, Кушнір Володимир. Курорт Трускавець санаторій «Карпати»: Фотоальбом. – Трускавець, 2002. – 132 с. 7. Ракус Оксана. Синтез етнічних традицій у творчості Уляни Ярошевич // Українське Гончарство: Національний культурологічний щорічник. За роки 1996-1999. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – Кн. 4. – С. 384–415.